

پیشوایان مذهب شیعه

(۱۲)

دکتر منوچهر خدایار محبی

پس از مهاجرت محمد حسن شیرازی به سامرا آخوند خراسانی بتدریس مشغول شد و حاضرین حوزه درسش متجاوز از یکهزار تن بودند که یکصد و بیست نفر آنان را مجتهدین مسلم تشکیل میدادند. وی از جمله کسانی است که در نجف اشرف سه مدرسه بنانهاد و به خلع محمد علیشاه قاجار و وجوب اتحاد مابین امت اسلام حکم قطعی داد تألیفات وی بنا بر نقل از ریحانة الادب جلد اول صفحه ۱۶ بشرح زیر است:

۱- الاجازه

۲- الاجتهاد والتقليد.

۳- التكملة للتبصرة .

۴- حاشیه بر اسفار ملاصدر اور سائل شیخ مرتضی انصاری و مکاسب شیخ .

۵- القضاء والشهادات.

۶- کتاب «کفایة الاصول» که عنوان شهرت مؤلف است و نام خانوادگی «کفائی» منسوب باین کتاب است. این کتاب از کتب درسی حوزه های علمیه است و شیخ علی قوچانی و شیخ محمد علی قمی و شیخ محمد حسین اصفهانی و شیخ عبدالحسین آل شیخ اسدالله و شیخ مهدی جرموقی و میرزا ابوالحسن مشکینی و حاج میرزا سید حسن رضوی قمی بر این کتاب شرح و حواشی نوشته اند.

جهت تحقیق در شرح حال آخوند خراسانی رجوع شود به جلد اول ریحانة الادب و کتاب کارنامه بزرگان ایران از انتشارات رادیو طهران و سایر کتب رجال.

۶۹- سید محمد کاظم یزدی فرزند سید عبدالعظیم طباطبائی است. محل تولد او در قریه کنسویه بفاصله سه میل از یزد واقع است. مؤلف کتاب فوائد الرضویه تاریخ تولد او ۱۲۵۶ قمری و اعیان الشیعه ۱۲۴۷ مینویسند. تاریخ فوت او در نجف در ۲۷ یا ۲۸ ماه رجب در سال ۱۳۳۷ قمری میباشد. و در ایوان کبیر نجف مدفون است.

دوره مقدمات را در شهر یزد تحصیل نمود سپس باصفهان کوچ کرد و نزد اساتید بزرگ تحصیل مشغول شد. چون بمرتبه اجتهاد رسید در سال ۱۳۸۱ به نجف مهاجرت کرد و از محضر درس میرزا بزرگ شیرازی استفاده کرد. استادان او در اصفهان شیخ محمد باقر نجفی فرزند شیخ محمد تقی صاحب حاشیه بر معالم الاصول است و دیگر سید محمد باقر خونساری و صاحب روضات الجنات و «مبانی الاصول» است. در نجف حاج محمد حسن شیرازی است.

سید محمد کاظم یزدی از بزرگترین اساتید فقه بود و پس از مرحوم میرزای شیرازی بزرگ ریاست کرسی تدریس را در نجف عهده دار شد و بتدریس مشغول گشت هنگام پیدایش مشروطه خواهی در ایران پس از تفحص از شهرستانها با مشروطه خواهی مخالفت کرد و به مبارزه برخاست.

اثر معروف ایشان مدرسه بزرگی در نجف است بنام مدرسه سید محمد کاظم یزدی. برخی از فرزندان سید پس از پدر طریق روحانیت در پیش گرفتند و سید علی یکی از فرزندان وی پس از فوت بجای او نماز میخواند.

سید محمد کاظم یزدی دارای کتابی است بنام «العروة الوثقی» که بنام صاحب آن کتاب معروف است. آثار دیگر او عبارت است از:

- ۱- مجموعه بستان نیاز و گلستان راز، ۲- رساله در تعادل و تراجم، ۳- حاشیه بر مکاسب شیخ مرتضی انصاری، ۴- السؤال والجواب، ۵- الصحیفة الکاظمیة،

۶ - منجزات المریض ، ۷ - رساله در حکم ظن اعداد و افعال و کیفیات نماز و احتیاط ، ۸ - ملحقات عروۃ الوثقی .

۷۰ - میرزا محمد تقی شیرازی مشہور بہ « میرزا کوچک شیرازی » است . نام پدرش حاج میرزا محب علی فرزند میرزا محمد علی گلشن شیرازی است . میرزا در ۱۲۷۰ قمری متولد شد و در کربلا سکونت گزید تا اینکه در دهہ اول ذیحجہ سال ۱۳۳۹ قمری فوت کرد و در همان شہر مدفون گردید .

تحصیلات وی در ادبیات و فقہ است و استادان مہم او یکی فاضل اردکانی و دیگری حاج میرزا محمد حسن شیرازی است . پس از وفات استادش حاج میرزا محمد حسن شیرازی در سامرہ متصدی ادارہ حوزہ علمی و تدریس گردید ، سپس بنجف رفت و مرجع تقلید شیعان شد .

در جنگ بین الملل اول ۱۸-۱۹۱۴ میلادی دولت عثمانی شکست خورد و قشون انگلیس عراق را تصرف کرد آقای شیرازی برضد دولت انگلیس حکم جہاد داد این فتوی موجبات استقلال عراق را فراہم ساخت باینجہت اورا صاحب « الثورة العراقیہ ضد الانگلیز » نامیدند .

تالیفات او یکی « شرح منظومہ رضاعیہ سید صدرالدین عاملی » است . دیگر « القوائد الفارخہ فی مدح العترۃ الطاہرہ » میباشد . سوم « شرح مکاسب شیخ مرتضی انصاری » است .

۷۱ - شیخ فتح اللہ بہ « شیخ الشریعہ اصفہانی » مشہور است . این پیشوای بزرگ فقہ در سال ۱۳۳۹ ہجری قمری فوت کرد و در نجف مدفون گردید ،

۷۲ - شیخ عبداللہ فرزند شیخ محمد حسن ممقانی صاحب کتاب « تنقیح المقال » است . شیخ در سال ۱۳۵۱ قمری فوت کرد و در نجف مدفون گردید .

۷۳- آقامیرزا احسن نائینی فرزند میرزا عبدالرحیم نائینی شیخ الاسلام است.

میرزا حسین در سال ۱۲۷۷ قمری در نائین متولد شد و از بزرگترین استادان علوم مذهب جعفری و از مراجع تقلید شیعه در ایران و عراق عرب و سوریه و لبنان و هند و افغانستان بشمار میرود. وی در نجف اشرف سکونت داشت تا اینکه در تاریخ بیست و ششم جمادی الاولی ۱۳۵۵ قمری فوت کرد و در نجف مدفون گردید.

آقامیرزا حسین از خانواده‌ای روحانی بشمار میرفت و مختصر ملکی در نائین داشت. فرزندانش نیز طریق پدر در پیش گرفتند و در لباس روحانی درآمدند تنها يك تن از ایشان بتجارت مشغول شد و از روحانیت کناره گرفت.

معظم له رساله‌ای در وجوب مشروطیت نوشت که در آغاز مشروطیت در ایران بچاپ رسید. این رساله بزبان عربی ترجمه گردید و در مجله العرفان در شهر صیدا چاپ شد. آقامیرزا حسین پس از استقرار مشروطیت چون آنها موافق رأی خویش ندید از سیاست کناره گیری کرد و به بحث و درس و فتوی سرگرم شد.

محل تحصیل او در اصفهان و نجف و سامرا در رشته علوم و معارف اسلامی و ادبیات عرب بود. شیخ محمد باقر اصفهانی و میرزا ابوالعالی در اصفهان و میرزا حسن شیرازی و سید محمد اصفهانی در سامرا استادان او بودند.

حوزه درس شیخ در نجف بود بیشتر فضلا و اساتید حوزه نجف در درس ایشان حاضر میشدند. بامداد فقه مذهب جعفری و شبها اصول فقه درس میداد. وجوهی را که پیروان ایشان از نقاط مختلف کشورهای اسلامی میفرستادند میان دانش‌پژوهان و شاگردان خود تقسیم مینمود و هزینه زندگی شاگردان مخصوص خویش را در هر کجا بودند تأمین میکرد.

آفایش محمد علی کاظمینی خراسانی تقریرات استاد را در اصول فقه در دو جلد در نجف و قم چاپ کرده و بنام صاحب تقریرات استاد نائینی معروف است. آقای شیخ موسی خونساری دروس استاد را در معاملات از فقه در دو جلد در نجف و قم چاپ کرده

و بنام صاحب تقریرات استاد در معاملات مشهور است . آقای سید ابوالقاسم خوئی تقریرات استاد را در اصول فقه در دو جلد تألیف نمود که دومرتبه در طهران و نجف چاپ شد . آقای شیخ محمد تقی آملی مقیم طهران تقریرات استاد نائینی را در باره عبادات و معاملات در پنج جلد فراهم کرده و در طهران چاپ شده است .

دیگر از شاگردان میرزا حسین نائینی عبارتند از : آقا شیخ حسین حلی نجفی که تقریراتش را در فقه شاگردانش در سه جلد فراهم آوردند و در طهران و نجف چاپ کردند . دیگری آقای سید محمود شاهرودی مرجع تقلید است و تقریراتش در باره حج در سه جلد چاپ شده است آقا میرزا باقر مجتهد زنجانی نیز تقریراتش در يك جلد در نجف بطبع رسیده است . دیگر از شاگردان مهم ایشان آقا سید هادی میلانی مقیم مشهد و آقا سید مرتضی لنگرودی هستند .

اطلاعات مربوط به سه تن از پیشوایان شیعه : آقا میرزا حسین نائینی و آقا سید ابوالحسن اصفهانی و آقا ضیاءالدین اراکی توسط آقای مرتضی مدرس چهاردهی بدست آمده است که از شاگردان علمای مذکور است (ومدارك اجتهاد ایشان از مراجع تقلید در ششصد و بیست و یکمین جلسه شورای عالی فرهنگ در سال ۱۳۲۶ رسیدگی و مسلم تشخیص داده شده است) .

* * *

۷۴- حاج شیخ عبدالکریم حائری فرزند محمد جعفر مهرجردی است . مهرجرد قریه ایست نزدیکی اردکان بزد که محل تولد حاج شیخ عبدالکریم در سال ۱۲۷۶ قمری است . تحصیل دوره مقدمات و سطح را در مهرجرد و بزد بپایان رسانید سپس جهت تکمیل تحصیلات به عتبات عالیات ، سامره و کربلا و نجف مسافرت نمود . در دوره اجتهاد محل اقامت ایشان ابتدا اراک و سپس قم بود تا اینکه در هفده ذی القعدة سال ۱۳۵۵ قمری در شهر قم فوت کرد . از وی دو پسر و دو دختر باقی ماند . پسر بزرگ ایشان آقا مرتضی حائری است که از مدرسین بزرگ قم است . پسر دیگر ایشان آقای مهدی

حائری است که در دانشکده الهیات تدریس میکند . یکی از دخترهای نامبرده نیز همسر آقای سید محمد محقق معروف به داماد است که از مدرسین قم میباشد . شغل پدر حاج شیخ عبدالکریم حائری کشاورزی بود ولی خود مؤسس خانواده‌ای روحانی بشمار میرود .

استادان مهم ایشان عبارتند از : میرزا ابراهیم محلاتی - سید محمد فشارکی اصفهائی - میرزا محمد تقی شیرازی - حاج شیخ فضل‌الله نوری درسامرا - آقا بزرگ شیرازی - آخوند ملامحمد کاظم خراسانی - حاج سیدیحیی بزرگ .

هنگام توقف در اراک در مسجد آقا ضیاء تدریس میکرد سپس محل درس او به مدرسه سپهدار اراک منتقل گشت . چون به‌قم دعوت گردید فقهر را صبح‌ها در قبة العلماء مسجد بالا سر مطهر و اصول را عصرها در مدرسه فیضیه تدریس میکرد . در اراک نیز در مسجد آقا ضیاء اقامت جماعت را بعهدہ داشت .

تألیفات ایشان یکی کتاب صلوة در ققه است و دیگر کتاب «درر و غرر» در اصول .

مهمترین خدمات اجتماعی حاج شیخ عبدالکریم حائری بشرح زیر است :

(۱) در سال ۱۳۳۲ هجری به اراک رفت و حوزه علمیه آنجا را رونق داد (مدت هشت سال) .

(۲) در سال ۱۳۴۰ قمری به‌قم آمد و حوزه علمیه قم را توسعه داده و تکمیل کرد و در تعمیر خرابیهای قم کمک‌های کافی کرد .

(۳) جهت ساختن مریضخانه برای قم «بیمارستان فاطمی» و «بیمارستان سهامی» اقدامات لازمه بعمل آورد .

(۴) قبرستان جدیدی در قم برقرار کرد .

(۵) مدارس شهر قم را تعمیر و مرمت نمود مخصوصاً : مدرسه فیضیه و دارالشفاء

مدرسه عبدالله خان - مدرسه حاج سید صادق روحانی - مدرسه رضویه - مدرسه جانی خان

(۶) کتابخانه مدرسه فیضیه را تأسیس کرد .

اطلاعات مربوط به شرح حال شیخ عبدالکریم حائری از کتاب «آثار الحجّه» جلد دوم تألیف آقای محمد رازی و کتاب «علماء معاصرین» و همچنین معلومات شخصی آقای ابومحمد و کیلی قمی است .

* * *

۷۵- آقا شیخ ضیاء الدین اراکی فرزند «ملا محمد کبیر» است و از خانواده‌ای روحانی بشمار میرود. آقا شیخ ضیاء در شهر اراک متولد شد و در بیست و نه ذی‌قعده الحرام سال ۱۳۶۱ قمری در نجف اشرف وفات یافت.

محل سکونت ایشان در شهر نجف بود و بزرگترین استاد فقه و اصول مذهب جعفری بشمار می‌رفت . مهمترین استادان وی عبارتند از : آقا سید محمد اصفهانی - آخوند ملا محمد کاظم خراسانی - آقا سید کاظم یزدی .
در نجف صبح‌ها فقه و شب‌ها اصول فقه برای در حدود سیصد تن از دانشمندان و مجتهدین درس می‌گفت و تقریر می‌کرد .

مهمترین شاگردان ایشان عبارتند از : آقا سید محسن حکیم که اکنون مرجع تقلید شیعه است . آقا شیخ محمد تقی آملی که از بزرگترین علمای تهران است . آقا شیخ هاشم آملی که از مدرسان بزرگ قم است . آقای سید محمد کاظم عصار استاد دانشگاه تهران . آقا سید محمد تقی خونساری از استادان بزرگ حوزه علمیه قم . آقا شیخ محمد تقی بروجردی در طهران و عده‌ای دیگر از دانشمندان کنونی حوزه‌های مذهبی .

آثار شیخ ضیاء الدین اراکی بنام صاحب کتاب «المقالات» معروف است که در اصول فقه است و در دو جلد در طهران و نجف چاپ شده است . دیگر از تألیفات ایشان «کتاب القضاء» است که در نجف چاپ شده است .

برخی از شاگردان تقریرات و دروس استاد را تألیف نموده و منتشر ساختند :

- (۱) آقا شیخ محمد تقی بروجردی مقیم طهران : تقریرات اصول فقه . دو جلد . چاپ نجف .
- (۲) آقا شیخ هاشم آملی مدرس و مقیم قم : تقریرات اصول فقه : چاپ نجف .
- (۳) شیخ ابراهیم کلباسی : تقریرات اصول فقه ، چاپ نجف در دو جلد .
- (۴) سید محمد رضا طباطبائی که بعدها مقیم تبریز شد . تقریرات اصول ، چاپ نجف .
- (۵) میرزا حسن بجنوردی مقیم نجف : منتهی الاصول - جلد اول چاپ نجف که در مقدمه آن نوشته است که تقریرات میرزا حسین نائینی و آقا ضیاءالدین عراقی است .
- (۶) آقا سید محسن حکیم : مستمسک عروة الوثقی - در دوازده جلد - این کتاب خلاصه تقریرات میرزا حسین نائینی و آقا ضیاءالدین عراقی است . بعلاوه آراء شخص آقا سید محسن حکیم نیز در آن مندرج است .
- کتب دیگر متعلق بدرس استاد را شاگردان ایشان منتشر ساختند که ذکر آن در این مختصر جای ندارد .

* * *

۷۶- آقا سید ابوالحسن اصفهانی در سال ۱۲۸۴ قمری در یکی از دهات لنجان اصفهان بنام مدیسه متولد شد . پدرش سید محمد نام داشت و از طبقه روحانی نبود ولی فرزندان آقا سید ابوالحسن اصفهانی برخی طریق روحانیت در پیش گرفتند .

محل سکونت ایشان در نجف بود ، مسجدها و محرابها در نقاط شیعه نشین با اجازه و پول ایشان تهیه و اداره میشد تا اینکه در سال ۱۳۶۵ قمری برابر با سوم آبانماه ۱۳۲۵ خورشیدی در کاظمین فوت کرد و در نجف مدفون گردید .

تحصیلات آقا سید ابوالحسن اصفهانی در فرهنگ اسلام و فقه مذهب جعفری بود و از شاگردان آخوند ملا محمد کاظم خراسانی است .

حوزه درس ایشان در نجف بود . در اواخر دوره قاجاریه و آغاز قدرت سلسله پهلوی روابط علمای مذهبی شیعه و حکومت عراق تیره شد ایشان با جمعی از علماء بایران آمدند و مدتی در قم بسر بردند و مورد تجلیل دولت و مردم ایران قرار گرفتند ،